

Струкова Світлана Сергіївна

студентка групи 223-с, II курс, ННІ СПМО, спеціальність «Початкова освіта»

380969312876@yandex.ru

Науковий керівник

Чорна Вікторія Володимирівна

кандидат педагогічних наук, асистент кафедри початкової освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

chernajavika@rambler.ru

РОЗВИТОК СЕНСОРНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЧЕРЕЗ ПІЗНАННЯ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація: У статті автором розглянено питання формування чуттєвої сфери дітей молодшого шкільного віку. Проаналізовано науково-педагогічну літературу, що дало змогу виявити потенціал впливу навколишнього середовища на сенсоріку молодших школярів. Автором зроблено висновок, що засобами природи можна та необхідно розвивати сенсорні та творчі здібності дітей, актуальними є новаторські проекти у сфері сенсорного виховання.

Ключові слова: сенсорний розвиток, сенсорний еталон, природне середовище, молодший школяр, сенсорний сад.

Актуальність та доцільність дослідження. Модернізація загальної середньої освіти в контексті національних потреб і тенденцій глобалізації суспільства належить до пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку України. Початкова школа, будучи невід'ємною ланкою неперервної освіти, орієнтована на створення оптимальних умов для оволодіння ключовими компетентностями, які обов'язково передбачають загальний психічний, зокрема, сенсорний розвиток учнів. Сьогодні перед освітньою системою стоїть завдання забезпечити умови для повноцінного та гармонійного розвитку підростаючого покоління. Важливим складником досягнення цієї мети є сенсорне виховання дітей.

Аналіз останніх публікацій. Різним аспектам сенсорного виховання дітей молодшого шкільного віку було присвячено ряд наукових досліджень. Зокрема, формуванню кольорового і просторового зорового сприймання в навчальному процесі та засобами мистецтва у своїх роботах торкалися В. Васенко, О. Малицька, М. Волчаста, І. Демченко; визначенню шляхів піднесення в учнів музичних слухових відчуттів, історико-дидактичні підходи до їхнього вдосконалення – О. Деркач, Л. Макарова, Г. Куляшова; особливостям формування чуттєвої сфери дітей з особливими потребами – Т. Дорофєєва;

методично-організаційним основам сенсорного виховання дітей дошкільного віку – Ю. Хохрякова, С. Ткачено та ін.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у визначенні потенціалу природного середовища для розвитку сенсорних здібностей учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Л. Вегнер визначив сенсорний розвиток, як розвиток відчуттів і сприймання дитини, формування уявлень про властивості предметів (форму, колір, розмір, положення у просторі тощо) [3]. Існує п'ять основних сенсорних систем, за допомогою яких людина пізнає світ: зір, слух, дотик, нюх та смак. Різні системи починають функціонувати на різних етапах онтогенезу. За ступенем дозрівання апарату нейронів та їхніх зв'язків, упродовж перших років життя дитини аналіз зовнішніх подразників стає більш диференційованим, але це залежить від кількості інформації, яку сприймає індивід. Це означає, що дитина повинна зростати у чуттєвозбагаченому середовищі, у якому є умови для розвитку всіх аналізаторів. Тому дуже важливим є значення сенсорного виховання у ранньому дитячому віці. Але дозрівання сенсорних систем не завершується у цей період: зі зміною оточуючого середовища та ситуацій розвитку до переробки інформації вступають нові асоціативні відділи. Ці структури дозрівають протягом тривалого часу, досягаючи підліткового віку, що свідчить про не менше значення сенсорного виховання і у більш старшому віці. На практиці ж формуванню чуттєвого пізнання у молодшому шкільному віці приділяється дещо менше уваги, ніж у дошкільному дитинстві.

На період 6–10 років припадає дуже багато змін та нових ситуацій розвитку дитини: провідною діяльністю стає навчальна, змінюється оточення, режим. Систематичне навчання у школі та засвоєння наукових знань перебудовує уявлення дитини про оточуючу дійсність. Сприймання на цей період відрізняється ще малою диференційністю, школярі допускають помилки у розрізненні схожих предметів, оскільки аналітична функція ще слабка.

Дитина сприймає предмет, виконуючи з ним певні дії: торкається до нього, нюхає, слухає тощо. Сенсорний розвиток безпосередньо пов'язаний із практичною діяльністю та є її основою. Найкраще сприймаються предмети та явища, реакція на які є найбільш емоційною, тобто кольорові; цікаві та живі предмети сприймаються набагато якісніше та швидше, ніж схематичні, одноманітні. У повсякденному навчанні дитина зіштовхується як і з першим, так і з другим типом предметів, але часто предмети першого типу є надмірно та навіть неприродно яскравими. Звідси виникають проблеми зниженої концентрації, помилкового акцентування та ослабленого сприймання символічних предметів. Це, в свою чергу, знижує розумовий потенціал учня, розсіює його увагу, знижує пам'ять.

Повноцінний розвиток сенсорних систем дитини неможливий без участі в ньому природних компонентів. Навколишнє середовище має ті важелі впливу на сприймання, які ніколи не створити штучним шляхом. Лише у природі представлене все багатство сенсорних еталонів. Природні об'єкти мають складну структуру, сприймаючи яку дитина вчиться розрізняти та відділяти один образ від іншого. Також спостереження за навколишнім середовищем унеможливорює поверхневе та неточне сприймання еталонів, оскільки відбувається дія на декілька аналізаторів і, таким чином, закріплення образів відбувається швидше та якісніше.

Вирішальним для дитини є знаходження у контакті з природою настільки, наскільки це можливо, бо закриті приміщення не дозволять встановити потрібний контакт з середовищем та отримати необхідний досвід у повному обсязі. Природні об'єкти для розвитку сенсорних здібностей уже створені самі по собі так, як потрібно, але більш інтенсивно впливати на розвиток сприймання школярів вони можуть у спеціально організованих системах. Такими системами є сенсорні сади – спеціально організовані природні території, на яких створені сприятливі умови для спілкування з природним середовищем. Рослини та елементи дизайну тут підібрані так, щоб різноманітні відчуття були максимально загострені [1]. Сенсорні сади створені для того, щоб

викликати певні асоціації, емоції, звертатися до відчуттів. Можна облаштувати усю територію або певні її зони таким чином, щоб вони надавали конкретний та максимальний вплив на окремі органи чуття. Виходячи з цього, виділяють декілька типів сенсорних садів. Перший тип – моносад – направлений на активізацію якогось одного органу чуття (сад кольорів – зір, сад ароматів – нюх та ін.). Другий тип – полісенсорні – передбачає вплив на два органи сприймання з розділеними секціями для кожного з них. Третій тип об'єднує на своїй території все, що оживлює відчуття. Він розділений на декілька зон, кожна з яких відповідає за активізацію якогось одного органу [1]. Головне – зрозуміти для чого створюється ця територія. Процес організації якогось ландшафту представляє собою широке поле діяльності, а результат залежить саме від початкової мети.

Кожний орган чуття має особливі способи впливу на себе. Розглянувши зір людини, можна виділити, що стимулюючу дію на нього спричиняють форми, кольори, малюнки, текстури, світло та тінь. Також посилюють вплив контрасти цих елементів. Теплі відтінки кольорів активізують емоції та рух, а холодні ж навпаки – заспокоюють. Найефективнішим способом досягнення розмаїття кольорів є квіти та їх композиції. Зазвичай намагаються підібрати такі, щоб період цвітіння продовжувався від весни до пізньої осені.

Складніше створити сад звуків, але якщо звернути увагу на звичайне листя дерев або кущів, то можна чути як воно шурхотить на дереві влітку та під ногами восени. Ще додати звукових відтінків можна завдяки невеликим декоративним водоймам або водоспадам. Бджоли, запилюючи квіти, теж створюють своєрідний звук.

Уплинути на нюх можуть такі запашні рослини, як троянда, лаванда, конвалії, фіалки, бузок та багато інших. Відомо, що ці рослини квітнуть у різний час та на різні періоди; тому варто приділити увагу при плануванні.

У випадку створення саду, де першочергову роль мають дотики, слід обирати такі предмети та рослини, які зможуть витримати багаторазове торкання до них [6]. Навіть на одній рослині можна відчути декілька типів

відчуттів від різних поверхонь, наприклад, троянда має м'які пелюстки та колюче стебло. Своєрідні приємні відчуття можна отримати від доторку до газону, каміння, піску та ін. Причому торкатися можна не тільки руками, а й ногами, що сприятливо впливає на настрій та здоров'я загалом.

Сад з акцентом на смак особливо подобається дітям. Тут застосовують їстівні рослини: ягоди, фрукти та навіть квіти, які придатні для вживання. Також можливо виділити окрему територію для пікніків, барбекю, павільйон для чаювання.

При створенні та організації перцептивнозбагаченої території треба бути уважним та обережним, приділити увагу якості, гіпоалергенності та особливостям вирощування рослин. Не підійдуть рослини, які вимагають обробки хімікатами при зростанні. А деякі рослини можуть виконувати одночасно декілька функцій, ось як м'ята – важлива для нюху та для смаку, або ялівець – може служити огорожею та має своєрідний приємний запах.

Сенсорні сади мають багато функцій, ефективним є їх розміщення у парках, ботанічних садах та, особливо, при виховних та освітніх закладах. У розвинених європейських країнах такі сади вже давно та успішно використовують. У нашій країні ці штучні об'єкти ще не достатньо розповсюджені, але Україна має великий потенціал для їх створення: помірний клімат та родючий ґрунт дають змогу використовувати різноманітні рослини та підбирати їх відповідно до умов різних пір року.

Великим внеском у розвиток сенсорного виховання в Україні є діяльність педагогічних та викладацьких колективів, які впроваджують новаторські методи виховання здібностей у підростаючого покоління. Так, наприклад, у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького на базі Агробіологічного комплексу реалізовуватиметься міський соціальний проект „Екосенсорна галявина”, що є частиною наукової теми членів студентської наукової лабораторії „Екологічна освіта для сталого розвитку”, які працювали упродовж декількох останніх місяців над підбором спеціальних методик для втілення задуму в життя.

„Екосенсорна галявина” – модифікований сенсорний сад третього типу, тобто специфічна галявина для дітей молодшого шкільного віку, яка поділена на п'ять секторів. Кожен з них відповідає одному з органів чуття та має відповідне сенсорно-збагачене оформлення. На території також буде розташована невелика водойма та альтанка для чаювання.

Мета проекту полягає в тому, що, відвідуючи цей сад, діти матимуть змогу познайомитися з рослинами, дізнатися цікаві факти про них та їхнє місце в українській культурі, осягнути основи екології. Але найбільше уваги буде приділено збагаченню сенсорного досвіду молодших школярів. Для цього, окрім простого спілкування з природою, підібрано систему дидактичних ігор для кожного виду перцепції. Варто додати, що для втілення цих задумів на кожному секторі передбачена робота волонтера, який у цікавій та доступній для дитини формі розповість усі цікавинки та відповідь на всі запитання. Корисно відвідати цю галявину буде і батькам: досвідчені викладачі проведуть консультації стосовно різнобічного розвитку дитини.

Цей проект є своєрідним екопедагогічним феноменом, що має позитивний та продуктивний вплив на сприймання дитини і водночас формується ціннісне ставлення до навколишнього середовища, розширює світогляд.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Таким чином, на пізнання оточуючої дійсності з супутнім розвитком сприймання учнів найпродуктивніше впливають засоби природи. Саме позитивний та правильно організований вплив навколишнього середовища допомагає сформувати правильний сенсорний досвід. Тому треба приділяти велику увагу розвитку перцепції молодших школярів, не обмежуючи цей процес шкільною будівлею. Виховання гармонійної та цілісної особистості учня з кожним роком потребує альтернативного підходу. Важливо, щоб дитина у світі високих технологій, по-перше, не втрачала зв'язок з природою, а по-друге, мала правильне уявлення про навколишню дійсність та отримувала необхідний досвід сприймання саме з природних компонентів. Тільки таким шляхом можна

глибоко та міцно закріпити сенсорні еталони та розкрити весь творчий та розумовий потенціал дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамчук И. Сенсорный сад, или актуальная ландшафтная тема современности / И. Адамчук / [Электронный ресурс] // ЛАНДШАФТ. Дизайн. Режим доступа : <http://www.accbud.ua/landscape/style/sensornyj-sad--ili-aktualnaja-landshaftnaja-tema-sovremennosti>.
2. Буянова Р. Сенсорное развитие детей / Р. Буянова // Социальная работа. – №12. – 2002. – С. 23–45.
3. Венгер Л. А. Восприятие и обучение / Л. А. Венгер. – М. : Просвещение, 1969. – 365 с.
4. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество / В. С. Мухина. – М. : „Академия”, 1999. – 456 с.
5. Навчання і виховання учнів 1 класу : метод. посіб. / [упоряд. О. Я. Савченко]. – К. : Початкова школа, 2002. – 464 с.
6. Уорден Е. Что такое сенсорный сад? / Е. Уорден / [Электронный ресурс] // Ваш сад / Режим доступа : <http://www.vashsad.ua/landscape-design/styles/articles/show/2478>.

Струкова Светлана Сергеевна

студентка группы 223-с, II курс, УНИ СПХО, специальность “Начальное образование”
380969312876@yandex.ru

Научный руководитель

Черная Виктория Владимировна

кандидат педагогических наук, ассистент кафедры начального образования Мелитопольского государственного педагогического университета имени Богдан Хмельницкого
chernajavika@rambler.ru

РАЗВИТИЕ СЕНСОРНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ЧЕРЕЗ ПОЗНАНИЕ ПРИРОДНОЙ СРЕДЫ

Аннотация: В статье рассмотрены вопросы формирования чувственной сферы детей младшего школьного возраста. Проанализирована научно-педагогическая литература, что предоставило возможность выявить потенциал влияния окружающей среды на сенсорную сферу младших школьников. Автором сделан вывод, что средствами природы можно и необходимо развивать сенсорные и творческие способности детей, актуальными являются новаторские проекты в сфере сенсорного воспитания.

Ключевые слова: сенсорное развитие, сенсорный эталон, природная среда, младший школьник, сенсорный сад.

Svetlana S. Srukova

student of group 223-s, II course, SSI SPAE, specialty “Primary education”
380969312876@yandex.ru

Scientific adviser

Viktoriia V. Chorna

PhD in education, staff member of department of primary education of Melitopol State Pedagogical University named after Bohdan Khmelnytsky

THE DEVELOPMENT OF SENSOR ABILITIES OF YONGER SCOOLECHILDREN THROUGH THE NATURE

Annjtation: The author considers the problems of forming of children of primary school age's of sensual sphere. It is analyzed the scientific and educational literature, which provided an opportunity to identify the potential of environmental effects of sensor sphere of younger schoolchildren. The author concluded that the means of nature is possible and necessary to develop sensority. It is still relevant to develop and creative abilities by using innovative projects in the sphere of touch education.

Keywords: sensor development, sensor reference, natural environment, younger schoolchildren, sensor garden.